

Mobilitat habitual i espais de vida a Espanya.
Una aproximació a partir del cens de 2001

Centre d'Estudis Demogràfics
(Universitat Autònoma de Barcelona)

Direcció de la recerca: Marc Ajenjo i Cosp

Resta d'autors: Joan Alberich González i Antonio José Medina Cruz

Introducció: Objectius, objecte d'estudi i metodologia

La societat actual es caracteritza per una mobilitat creixent: per a dur a terme les activitats quotidianes —com ara anar a treballar o estudiar, fer les compres, realitzar activitats esportives o d'oci o gaudir d'una segona residència—, es realitzen, cada cop més, un major nombre de desplaçaments, i a més, de major distància.

Això comporta que l'adscripció de les persones segons el seu lloc de residència perdi poder explicatiu del seu comportament residencial: si abans la casa s'erigia com el nucli central de la vida quotidiana, en tant que al seu entorn es realitzava un bon nombre d'activitats, actualment, a través de la seva mobilitat, les persones entren en contacte amb nous territoris, més allunyats i més diversos. Es configura així el que la bibliografia coincideix a anomenar com *espai de vida*, entès com la porció del territori on les persones realitzen les seves activitats quotidianes, concepte sobre el qual gira el present estudi.

L'objectiu del treball és el de determinar, precisament, quin és l'espai de vida de la població espanyola en el moment del Cens de Població i Habitatges de 2001. Aquesta font aporta informació, entre molta altra, de quatre espais diferents: el lloc de residència, el lloc de treball, el d'estudi i el de segona residència. La confrontació del lloc de residència amb cada una de les altres tres localitzacions dóna una idea de la dimensió i la dispersió territorial de l'espai de vida de les persones. Així es descriu, en primer lloc, la mobilitat generada per cada una de les tres activitats citades —el treball, l'estudi i la segona residència— i l'espai de vida que se'n deriva; i, en segon terme, l'espai de vida tipus de la població espanyola segons les seves característiques demogràfiques, territorials, econòmiques i socials.

En concret, l'anàlisi s'hi efectua des dels dos punts de vista amb que és possible estudiar la relació entre la població i el territori: en primer lloc, del des punt del territori, a partir del concepte de població vinculada, —el còmput de la població que, malgrat no residir en un territori, en fa ús a través de la seva mobilitat quotidiana—; i, en segon, des del punt de vista de les persones, a partir del concepte d'espai de vida, és a dir, el territori que els individus freqüenten a l'hora de realitzar les seves activitats quotidianes.

Resum del treball: l'espai de vida generat en cada una de les mobilitats

- Mobilitat al lloc de treball. Fins a un 37,5% dels ocupats amplien el seu espai de vida anant a treballar a un municipi diferent al de residència. La majoria de desplaçaments són relativament propers, a la mateixa província de residència, i, en mitjana, els comporten poc més de mitja hora —31,4 minuts—; essent el transport privat, concretament el cotxe propi, el mode emprat per a desplaçar-se.

Les característiques territorials, més que no pas les sociodemogràfiques, són les que més incideixen en que un treballador hagi de desplaçar-se o no per a treballar: es dóna una major diferència entre territoris que entre individus d'un mateix territori. Malgrat tot, i des d'una perspectiva sociodemogràfica, sí que s'observen algunes diferències. En primer lloc, que els homes es mouen més no pas que les

dones; i que ho fan en pràcticament totes les edats, també entre els més joves. Ara bé, no es pot obviar la innegable tendència cap a una major igualtat entre sexes, ja que per a les generacions més antigues les diferències són molt més significatives. En segon lloc, que els joves es mouen més que no pas els vells, encara que això no pot ser interpretat només en termes d'edat, sinó sobretot de generació. I per últim que els espanyols tenen una major mobilitat que els estrangers; o que haver arribat fa pocs anys a un municipi té també una incidència positiva en la mobilitat.

- Mobilitat al lloc d'estudis. Si entre la població treballadora la mobilitat era d'un 37,5%, entre els estudiants pren un valor lleugerament superior, un 40,4%.¹ És, de fet, l'única característica que és similar, en tant que la mitjana de temps de desplaçament és sis minuts superior —37,4 minuts—, degut, precisament, a que el mode de transport majoritari és el transport públic, que té una incidència aproximada del 70%, gairebé 50 punts més elevada que en la mobilitat per treball.

Les característiques dels estudis són les que expliquen la major part de les diferències entre la mobilitat intermunicipal i la intramunicipal: cal tenir en compte que es tracta, majoritàriament, d'estudiants de batxillerat postobligatori o d'universitaris, de manera que els residents en municipis prou petits per a haver-hi un institut de secundària, o, fins i tot, els residents en municipis més grans però no prou per estar provistos d'universitat, són els que més es mouen.

A banda d'aquests resultats més evidents, també se n'han obtingut altres. En primer lloc, que la diferència entre homes i dones és pràcticament nul·la. Encara que una mica més rellevants, tampoc són gaire importants les diferències entre espanyols i estrangers, tot i que les primers tenen una major mobilitat que els segons. Per altra banda, l'estatus socioeconòmic sí que és important, i ara de manera molt més clara que no pas ho era amb la mobilitat per motius laborals: tant si es mesura a partir de la condició socioeconòmica del pare, del nivell màxim d'estudis de la mare, com a partir de la superfície de l'habitatge, a igualtat de la resta de variables les posicions més ben situades comporten una major mobilitat.

- Mobilitat a la segona residència. Aproximadament un 15% de les llars eixamplen el seu espai de vida gràcies a disposar d'una segona residència.²

Les anàlisis destaquen el fet que la disponibilitat d'una segona residència té un fort component socioeconòmic: el gaudi d'un habitatge secundari es troba fortament condicionat per factors relacionats amb les característiques de l'individu, de la llar de la qual forma part, i del seu entorn residencial. Així, s'ha confirmat el rol que juguen variables com ara l'edat, la tipologia familiar, l'entorn de l'àmbit residencial, la categoria socioeconòmica o el règim de tinença en l'establiment d'un possible règim multiresidencial, al mateix temps que s'ha constatat la importància de la trajectòria migratòria en

¹ En el cas de la mobilitat per estudis només s'han pogut tenir en compte els majors de 15 anys, de manera que tots els resultats fan referència a aquest col·lectiu.

² Cal advertir que la informació sobre la segona residència no és individual, sinó que es recull per al conjunt de la llar.

la localització de la segona residència, i, en conseqüència, en l'eixamplament de l'espai de vida de les persones.

No obstant, la segona residència no és un fenomen que pugui ser estudiat en el seu conjunt, sinó que cal distingir, i tenir molt en compte, el lloc on es troba localitzada en relació al lloc de residència, que en condiona les característiques dels seus usuaris i les condicions d'ús. En efecte, i a manera de resum, cal destacar que quan es dóna certa proximitat entre la residència principal i la secundària, la segona residència comporta un eixamplament de l'espai de vida, del lloc on els individus desenvolupen les seves principals activitats, i més tenint en compte que precisament aquest proximitat facilita un ús temporal major: comporta un eixamplament menor de l'espai de vida però amb una intensitat molt major. En canvi, quan la distància és gran, com succeeix en la majoria de les situades fora de la província de residència, cal distingir entre dos tipus de segones residències: unes que s'utilitzen pròpiament com a segones residències, i unes altres que, en canvi, més que en termes d'eixamplament d'espai de vida han de ser llegides en termes de manteniment d'unes arrels, d'un lligam amb el passat, d'una vinculació directa amb el lloc d'origen.

A manera de conclusió: l'espai de vida en el seu conjunt

Un 32,5% de la població major de 15 anys utilitza més d'un municipi per a les seves activitats quotidianes; una xifra que es redueix significativament si es té en compte l'escala provincial, de manera que només un 10,3% utilitza més d'una província. La primera característica que cal destacar, doncs, és que l'espai de vida té un clar component de proximitat, de manera que la immensa majoria d'individus que es desplacen habitualment a un altre municipi ho fa a la mateixa província, mentre que, en cas contrari, sol ser a una província veïna o propera. Es tracta d'una lògica gravitatòria, en el sentit que les relacions entre municipis disminueixen molt de pressa en incrementar la distància entre ells.

Tot i que a simple vista no s'observa una distribució territorial que tingui a veure amb aspectes com ara la grandària del municipi, sí que el detall municipal ofereix resultats prou interessants. Una de les variables que més diferències genera és la situació del municipi en la relació litoral/interior. I és que l'espai de vida dels residents a un municipi situat al litoral té un abast molt menor que per als residents a un municipi de l'interior. Es pot afirmar que per als residents al litoral, el lloc de residència cobreix un ventall més ampli de necessitats, sobretot les relacionades amb l'oci.

En aquesta línia el litoral es mostra com un punt d'atracció molt important, també per a les capitals de províncies interiors, però relativament pròximes a la costa. Així, en pràcticament totes hi sol haver una província costanera on el nombre de desplaçaments és molt habitual, fins i tot, més que la pròpia província. Malgrat que la intensitat de la relació amb el litoral disminueix quan n'incrementa la distància, segueix sent important a les províncies prou llunyanes; una relació que, per altra banda, és molt més clara amb la costa mediterrània que amb la resta.

A banda d'aquest component, cal destacar també altres diferències. Una senzilla tipologia de municipis en tres categories, com serien les capitals provincials, les seves corones i la resta de municipis de la província pot ser ordenada clarament segons la seva mobilitat. Dels tres àmbits, la capital provincial és aquell on un menor nombre d'individus disposa de més d'un espai; ara bé, els individus que en disposen són els que tenen un espai de vida més ampli. I és que pels residents d'una gran ciutat l'eixamplament de l'espai de vida es fa a través d'una segona residència, no via lloc de treball o estudi, necessitats que la ciutat ja abasteix. Per la seva banda, les corones metropolitanes són les que tenen un major nombre d'individus que eixamplen el seu espai de vida, molt major que les respectives ciutats centrals, encara que, i en contrapartida, l'eixamplament és, des d'un punt de vista territorial, d'un abast molt inferior. De fet se situen en una posició intermèdia, en tant que encara és menor en la resta de municipis de la província, sobretot si aquests són petits.

Un retrat robot de qui són els que disposen d'un espai de vida més ampli comporta destacar que són homes, joves, de nacionalitat espanyola, que fa poc que s'han desplaçat al municipi on ara resideixen, i que des del punt de vista de l'estatus socioeconòmic la seva posició és bona. Vegem aquestes característiques una mica per separat, així com els components del seu espai de vida.

Cal dir, en primer lloc, que l'edat manté una relació inversa amb l'amplitud de l'espai de vida; i que els homes, degut sobretot a la seva major ocupació, però també a una més gran mobilitat, tenen un espai de vida més ampli que no pas les dones; i el mateix s'esdevé en el cas dels espanyols enfront els estrangers. L'estabilitat, en el sentit de no haver migrat mai, de no haver-se mogut del municipi de naixement, està fortament associada a un menor espai de vida. En l'extrem contrari, els qui han migrat recentment, són els que tenen un espai de vida més gran, i és que hi ha una forta tendència a conservar algun tipus de relació amb el lloc de procedència. La relació entre les variables socioeconòmiques i l'espai de vida és clarament directa, de manera que els més ben situats són els que tenen un espai de vida més gran; i l'aconsegueixen, els més joves, a partir de la seva mobilitat per estudis, i, els de major edat, a partir de la mobilitat a una segona residència, en tant que les diferències de lloc de treball són irrellevants.